

Ràdio 4: vint anys guanyant-se un lloc

La seva existència ha estat marcada per una permanent inestabilitat

—Marta Bach i M. José Ruiz—

El 13 de desembre de 1976, després de 40 anys de dictadura, naixia a Barcelona Ràdio 4, la primera que emetia íntegrament en llengua catalana. Vint anys després, l'emissora catalana de Radio Nacional de España, amb tota la càrrega a l'esquena de ser un mitjà de titularitat pública a través del qual s'han vehiculat els anhels i necessitats del poble català, encara no ha trobat la resposta a l'etern enigma de la seva subsistència dins del panorama radiofònic.

Ràdio 4 està d'aniversari. Ara fa vint anys, milers de radiooients van poder escoltar per les ones les decidides paraules de "l'emissora que us parla en català". Amb el seu naixement, no només un nombrós grup de catalans van veure acomplert el somni de poder escoltar una ràdio que parlava en català, sinó que un bon nodrit grup de professionals que ja formaven part de l'estaf de RNE a Catalunya van poder incorporar la seva llengua materna al món de les ones hertzianes.

Entendre la gènesi de Ràdio 4 obliga a ubicar-nos temporalment en dues conjuntures polítiques i socials de la meitat dels anys 70. Una, l'assentament de la democràcia espanyola,

i l'altra, gairebé de forma consecutiva, la recuperació de la llengua, les tradicions i les institucions catalanes. Sense entendre aquest moment, es fa poc probable comprendre tot el que va representar poder escoltar aquella nova realitat de les ones. I és que assolir la desitjada etapa democràtica i el naixement de Ràdio 4, per garantir les llibertats ignorades dels catalans, van ser dos factors que van arribar a l'uníson.

El moment políticament correcte

L'evolució del mitjà radiofònic al nostre país no es pot analitzar lluny del context històric i polític. Ràdio 4 tampoc no se'n va escapar. La seva finalitat va ser esdevenir un instrument al servei de la transició democràtica i, de manera especial, durant l'etapa de govern d'Adolfo Suárez. Va aparèixer en escena en un moment 'políticament correcte', per emprar aquesta expressió tan de moda darrerament. Per a Anna Comas, editora d'informatius de RNE a Catalunya, "la política ha estat des de sempre el leitmotiv de l'existència de Ràdio 4".

—Encara no ha trobat la resposta a l'etern enigma de la seva subsistència dins del panorama radiofònic—

Una prehistòria marcada pel teatre i les sardanes

Quan va néixer Ràdio 4 no era la primera vegada que la ràdio parlava en català. Va ser l'any 1950 quan es va oferir per primer cop, aprofitant l'èxit dels radioteatres, radionovel·les i serials, una obra dramàtica en català: *El pati blau*, de Santiago Rusiñol.

Uns anys més tard, el 1956, li tocà el torn a *L'auca del senyor Esteve*, també de Rusiñol, representada al Liceu per l'Agrupació Dramàtica de Barcelona i retransmesa en part per RNE. De mica en mica s'aplanava el camí que va conduir a la creació, aquell mateix any, d'un programa de trets folklòrics i on s'evocava tot el simbolisme nacional del ball típic català: "La veu de la sardana". A partir de 1972, i després d'haver anat introduint la lectura de poesies en llengua catalana des de deu anys abans, aquest programa es va fer definitivament en català.

El primer espai no dramàtic que es va fer en català de manera força regular va ser "Evocacions catalanes", escrit per Felip Graugés. Així, al costat de la tònica de radiar obres teatrals —el 1964 s'emeteren deu obres per RNE a Catalunya en català—, arribaren "Catalunya música", "Paraula i pensament", aquelles "Lliçons de català" —a càrrec d'Esteve Bassols i Maria Matilde Almendros—, "Imatges barcelonines", "Novel·la", "Curs de català parlat", etc.

L'any 1975, vigília del naixement de Ràdio 4, va marcar un punt d'inflexió, amb la creació del primer informatiu diari en dues edicions llegit en català: "Panorama" ●

Condemnada a ser testimonial

Un factor tècnic decisiu va afavorir la seva creació: el decret de desembre de 1964 que obligava totes les ràdios que emetien en OM a fer-ho també en FM. A primer cop d'ull, aquesta obligatorietat semblava un escull difícil de salvar. Per una banda no es podia emetre per OM i per l'altra en aquells temps la freqüència modulada no tenia el prestigi que té avui. Emetre per FM obligava la gent a canviar hàbits d'escolta i evitar falsos prejudicis.

Malgrat tot, la cobertura tècnica de Ràdio 4 va ser minsa, cosa que la va condemnar a convertir-se en una emissora testimonial lligada de mans i peus per interessos que provenien de més enllà de Catalunya. Per què no es va fer res per aconseguir que els repetidors de RNE poguessin atorgar a Ràdio 4 un radi d'acció més gran? Aquesta és una de les preguntes que més d'un professional de "l'emissora que us parla en català" s'ha repetit una i altra vegada al llarg dels 20 anys d'existència d'aquesta realitat radiofònica.

La ràdio en defensa del català

Des dels orígens, la graella de programes de Ràdio 4, amb la música del mestre Rafael Ferrer com a distintiu de l'emissora, buscava marcar la diferència en l'univers de les ones. Escoltar peces musicals catalanes o bé tractar temàtiques des d'una perspectiva més d'aquí es va tornar una cosa normal. A més, i a manera de pròleg de temps més actuals, les pretensions d'aquest nou mitjà passaven per la defensa de la catalanitat combinada amb un europeisme encomanadís.

Així, les emissions, que començaven a les 7 del matí i finalitzaven a la 1 de la matinada, apostaven per oferir un servei al país i a la gent que hi vivia. Amb els anys, la situació sociolingüística ha canviat molt. Per a Enric Frigola, actual cap de programació de TVE a Sant Cugat, "la societat civil catalana no prioritza l'idioma a l'hora de triar les cadenes de ràdio i televisió, o els programes. L'estudi de les darreres anàlisis d'audiència ho demostra clarament". Frigola afegeix: "Ara com ara, em sembla que això és una cosa irreversible; l'oient, l'espectador, tria en funció d'uns criteris, entre els quals l'idioma no és pas el més important. Des de cap estament de la societat civil catalana no ha sorgit cap demanda perquè l'idioma català estigui més present en els mitjans de comunicació audiovisuals".

Atendre les demandes de la societat

La voluntat d'acoblament a les demandes cada cop més contínues de la societat civil és un dels altres factors de l'èxit primerenc de Ràdio 4. Programes com "Viure a Barcelona", que portava a les cases les reivindicacions del moviment veïnal en un moment de plena efervescència, o "Catalunya pam a pam", la història de Catalunya que va escriure en forma de guió radiofònic Maria Aurèlia Capmany justament quan la gent estava assedegada per recuperar —i recordar— una identitat nacional emboirada per 40 anys de dictadura, en són només un petit exemple. Segons Anna Comas, "en aquella època es van seguir unes dinàmiques professionals guiades per gent d'esquerres. Es donava una clara antítesi: per una banda hi havia

—Per què no es va fer res per aconseguir que els repetidors de RNE poguessin atorgar a Ràdio 4 més radi d'acció? —

RNE i Radio Peninsular, que seguien una línia més tradicional, i per l'altra Ràdio 4, que trencava motllos. L'ambient democràtic arrossegava tothom”.

Una crisi crònica?

Si poques vegades hi havia hagut tot un reguitzell de bones condicions per a la potenciació d'un mitjà de comunicació com Ràdio 4, d'uns anys cap aquí, més que parlar d'aniversaris o d'èxits, fracassos o novetats, s'ha especulat —fins i tot promovent-ho des de dins dels mateixos mitjans de comunicació— amb el seu tancament definitiu.

La unió de RNE i Radio Cadena Española, que es va fer efectiva l'1 de gener de 1989, a més de crear una de les potències radiofòniques

d'Europa, va portar més d'un maldecap. En paraules de Josep Adell, president del comitè d'empresa de RNE a Catalunya, “la fusió amb Radio Cadena no va estar gens programada i això comportà reajustos ràpids i sorpreses desagradables”.

La crisi, que amenaçava de convertir-se en crònica, va començar a sentir-se amb més força després que el 24 de juliol de 1991 el director de l'ens públic, Jordi Garcia Candau, anunciés el tancament dels centres emissors de Ràdio 4, un total de 24 centres territorials. Barcelona n'era una excepció fins a la fi dels Jocs Olímpics, ja que Ràdio 4 esdevenia “emissora olímpica”.

Molts dels treballadors de Ràdio 4 no obliden la celebració del 15è aniversari, que es va fer amb una tancada i una vaga. Anna Comas encara recorda com van arribar a Barcelona rumors de l'imminent tancament de l'emissora:

A sota, fotografia de la redacció dels serveis informatius de Radio Nacional a Catalunya.

Un dinar d'allò més profitós

De fet, Ràdio 4 va néixer metafòricament —com tantes altres decisions importants del nostre entorn— al voltant d'un bon àpat. El dimecres 4 d'agost de 1976, una trobada de treball al restaurant Via Veneto de Barcelona va reunir Rafael Ansón, director general de RTVE en aquell temps; Jordi Arandes, director de RNE a Catalunya; Manuel Moralejo, enginyer en cap de la zona; Francisco de Paula Belbel Sanz, responsable de l'àrea administrativa i de personal; Josep Pascual Benedí, secretari general de la Casa, i Joan Munsó Cabús, sotsdirector en cap dels serveis de RNE a Catalunya.

Feia temps que es parlava de la possibilitat de crear una ràdio en català. Tal com afirma Jordi Arandes —tot narrant uns fets històrics que no s'escapen d'interpretacions personals—, quan va anar a buscar Ansón a l'aeroport li va recordar aquesta qüestió. Una qüestió que va tornar a ser objecte d'atenció al llarg del dinar i quan, en un moment en què s'havia arribat a un clímax distès en la conversa, com qui no vol la cosa, se li va preguntar a Ansón: “*Director, ¿para cuándo la emisora en catalán?*”. Sembla que Ansón —segons ha publicat Joan Munsó Cabús en diversos estudis radiofònics— va alçar-se de la cadira i va verbalitzar un “*Perdonad un momento*”. Quan retornà al cap d'una estona, i amb un autèntic cop d'efecte per recuperar el fil de la conversa, va preguntar: “*¿Qué me decías?*”. En aquella ocasió la pregunta, formulada per segon cop, sí que va tenir resposta. Una resposta senzilla i tallant: “*Para el lunes*”.

Des d'aquell precís moment es va engegar tot l'engrenatge de la gestació de Ràdio 4. Al cap de pocs dies, Ansón tenia al damunt de la taula del seu despatx de

la Casa de la Radio un esbós de la programació, amb un estudi econòmic inclòs. El 10 de novembre es van iniciar les proves d'aquesta nova emissora, i el 13 de desembre Ràdio 4, “l'emissora que us parla en català”, va deixar de ser un desig per convertir-se en una realitat.

Els companys de taula d'aquell dinar tan reconstituent per al cos com per a la ment van saber temps després que Ansón havia parlat amb dues personalitats del moment decisives en la creació de Ràdio 4: una va ser Andrés Reguera Guajardo, ministre d'Informació i Turisme, i l'altra el mateix Adolfo Suárez, que acabava de ser escollit president del Govern feia escassament un mes ●

—Molts dels treballadors de Ràdio 4 no obliden la celebració del 15è aniversari, que es va fer amb una tancada i una vaga—

“És una de les èpoques en què els treballadors van haver de lluitar més. Vam mobilitzar-nos i, gràcies a l'excusa dels Jocs Olímpics, vam poder pressionar políticament i conservar Ràdio 4”.

Com si aquesta situació d'instabilitat constant esdevingués un mal latent d'aquesta emissora, els darrers anys les coses no han canviat gaire. Si ja el sorgiment en el seu moment de la CCRTV va

afectar més negativament que positivament la situació de Ràdio 4, darrerament l'ampliació del panorama radiofònic català, amb la creació de COM Ràdio, ha complicat encara més l'entrellat. “És una evidència que la COM”, explica Anna Comas, “ens ha fet molt de mal. En un primer moment jo mateixa era una ferma defensora de la seva creació, i Ràdio 4 els va ajudar aportant-hi recursos humans, tècnics i assessorament. Ho vam fer pensant que tard o d'hora hi hauria un acord comú, però tot i la proposta d'absorció de Ràdio 4, les coses no han anat com creïem”.

El darrer embat de Josep Adell, representant del comitè d'empresa, passa altre cop per la defensa dels llocs de treball: “Mònica Ridruejo, l'actual directora general de RTVE, ha elaborat diferents propostes de models que dimensionen la ràdio en diferents funcions públiques. Qualsevol d'ells, en major o menor grau, representa la pèrdua de llocs de treball. La xifra de 168 treballadors que som actualment —i en altres temps s'havia arribat als 250— es pot veure modificada en negatiu”.

Tanmateix, l'actual remodelació de les dependències de RNE a Catalunya al Passeig de Gràcia s'interpreta dins la redacció com un desig de millora i, fins i tot, de continuïtat de Ràdio 4.

La primera en català

—Montserrat Minobis—

Ara fa vint anys que va néixer —juntament amb tantes altres coses producte d'una incipient democràcia i del període de la transició— Ràdio 4, la primera emissora que, després del llarg temps negre de la dictadura franquista, emetia només en català. Del parèntesi entre 1976 i 1982 —fins a l'aparició de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV)—, que va viure tants i tan intensos esdeveniments de tota mena, Ràdio 4 en va ser l'únic testimoni en català en directe, i els seus professionals, homes i dones, narradors/narradores de primera mà i fila. Sense oblidar, d'altra banda, i segurament aquest és l'aspecte més important, la contribució que va fer en l'inicial procés de normalització lingüística i de difusió de les nostres institucions.

Des de fa uns anys, però, la supervivència de Ràdio 4 no està gens clara. Els canvis polítics més recents i el poc suport de les forces polítiques, en especial les d'esquerres i més en concret els socialistes quan han tingut poder de decisió en les seves mans, han propiciat una lenta i dura agonia d'aquesta emissora, que ara mateix, a punt de complir-se el seu vintè aniversari, no sap quin serà el seu futur. Perquè el dia a dia sí que el sabem: anar fent, bàsicament gràcies a l'esforç i professionalitat de cadascuna de les persones que hi treballem i perquè creiem en aquest mitjà públic com a eina dinamitzadora en el procés de normalització lingüística (que encara no ha acabat), en la defensa de la pluralitat democràtica i, naturalment, en la història i la cultura del nostre país, Catalunya, per si algú no ho té ben entès.

Només una clara i decidida voluntat política pot fer que Ràdio 4 assumeixi el paper que li correspon com a mitjà de comunicació públic en el conjunt dels *mass media* davant el repte del nou mil·lenni ●

Un nou model

El model que es perfila des de la nova direcció per a Ràdio 4, una proposta de radiofórmula temàtica que segmenta continguts i possibles audiències i busca el compromís de la societat civil, és l'alternativa. “Malgrat tot”, afirma Anna Comas, “sóc optimista davant del nostre futur. Gairebé sempre hem funcionat en un ambient d'incertesa. Ara cal saber si el nou model de Ràdio 4 que es proposa des de la direcció satisfarà les expectatives de tothom”. Hi ha qui pensa que aquesta proposta és un risc massa alt. “El que es pretén”, explica Josep Adell, “és fer una producció alternativa. Però també cal tenir clar que ser alternatiu no vol dir ser residual i fer tot allò que les altres ràdios no volen assumir. Per a molts, si aquest model fracassa serà la nostra darrera oportunitat. D'aquí al tancament només hi haurà un pas. Un risc massa important i perillós per córrer”.

Passi el que passi, no són pocs els que pensen que la solució a l'enigma de la subsistència de Ràdio 4 prové, igual que el seu naixement, d'una marcada voluntat política. “Ràdio 4 s'ha mantingut sempre per una voluntat política de darrera hora i no per una voluntat clara d'ajudes econòmiques per tirar-la endavant”. Segons Enric Frigola, “Ràdio 4 serà el que voldran els poders polítics. En les decisions dels seus representants hi ha la clau perquè el seu futur sigui d'una manera o una altra”. I afegeix: “Jo, personalment, sóc pessimista. Hi ha idees, però no hi ha diners, i als ciutadans sembla que ja els va bé el panorama actual”.

Tampoc no són pocs els que creuen que, tal com diu la lletra musical, Ràdio 4 “entre tots l'han matada i ella sola... s'està morint” ●

—Es perfila una proposta de radiofórmula temàtica que segmenta continguts i busca el compromís de la societat civil—

A dalt, l'equip de la sèrie "No tota una vida: Lluís Companys". A l'esquerra, l'alcalde Pasqual Maragall en un programa sobre els voluntaris olímpics, l'octubre de 1989, quan Ràdio 4 va esdevenir la ràdio olímpica.

—Cal veure quina decisió prendrà la que es considera "publicitat nacional", que arriba des de les agències de Barcelona i Madrid—